

EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN İLETİŞİM BECERİLERİ

Mücahit DİLEKMEN*
Zeynep BAŞCI**
Fatih BEKTAŞ***

Özet: Araştırmada, Eğitim fakültesi öğrencilerinin iletişim becerileri cinsiyet, sınıf seviyesi ve bölüm değişkenleri açısından incelenmiştir. Çalışma, 2007-2008 Öğretim yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesinde öğrenim gören Sınıf Öğretmenliği, İlköğretim Matematik, Fen Bilgisi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'nda öğrenim gören 283 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. İstatistiksel işlemlerde t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Öğrencilerin iletişim becerilerinde cinsiyete ve sınıf seviyesine göre anlamlı fark bulunamamıştır. Ancak üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerinde bölümler arasında anlamlı fark bulunmuştur. Bu fark, Sınıf Öğretmenliği, Fen Bilgisi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı ile İlköğretim Matematik Anabilim Dalı öğrencileri arasında olup; sınıf öğretmenliği, Fen Bilgisi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı lehinedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim fakültesi öğrencileri, iletişim becerileri.

I. Giriş

İletişim, bireyin birtakım semboller kullanarak karşısındakini etkileme süreci olarak tanımlanabilir (Dökmen, 1989). Bu yönü ile eğitim de başlı başına bir iletişim etkinliğidir. Bu etkinliğin en verimli şekilde gerçekleşmesi büyük ölçüde öğreticiler ile öğrenciler arasındaki iletişimin niteliğine bağlıdır (Bolat, 1996, s.75). Konuya bu bağlamda bakıldığında öğretmenlerin etkili iletişim becerilerine sahip olmaları gerektiği olmazsa olmaz bir zorunluluktur. İletişim becerilerinin iç dinamiklerinin ve eğitimdeki öneminin önceden yeterince anlaşılacak hizmet öncesinde öğretmen adaylarına kazandırılması önemlidir. Bireyin kendini iyi ifade edebilmesi ve karşısındakini daha iyi anlayabilmesi için kişinin uygun dinleme ve konuşma alışkanlıkları kazanmış olması gerekir. Bir iletişim mesleği olan öğretmenlikte de etkili olabilmek için iyi bir iletişim becerisine sahip olmak önemli mesleki kriterlerin başında gelmektedir.

Türkiye'de ailede, iş yaşamında iletişim sorunlarına sıkça rastlanmaktadır. Yeşilyaprak (1986)'ın yaptığı araştırmada lise ve üniversite öğrencilerinin iletişim yeterlikleriyle ilgili sorunlarının olduğu görülmektedir. Bu sorunlardan bazıları; topluluk içinde konuşamamak, karşı cinsle arkadaşlık etmekten çekinmek, ana-baba ile sorunlarını tartışmamak şeklindedir. Voltan

* Y.Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, K.Karabekir Eğitim Fakültesi, İlköğretim ABD.

** Arş.Gör., Atatürk Üniversitesi, K.Karabekir Eğitim Fakültesi, İlköğretim ABD.

*** Arş.Gör., Atatürk Üniversitesi, K.Karabekir Eğitim Fakültesi, İlköğretim ABD.

(1981) yaptığı çalışmada da lise öğrencilerinde önemli iletişim sorunlarının bulunduğunu belirtmektedir.

Mooney'in üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada, öğrencilerin en çok problemlendiği alanın üniversite ile ilgili problemler, ikinci sırada ise, başkaları ile iletişim kurmaya ait sorunlarının olduğu saptanmıştır (Kılıç,1987).

Çulha ve Dereli (1987)'nin yaptıkları araştırmada, Türkiye'de iletişim sorunlarının artma eğilimi gösterdiği vurgulanmaktadır. Çalışmada iletişim sorunları olarak; duygu ve düşüncelerini açıkça söyleyememe, rahat konuşamama, özellikle yaş ve sosyal statü olarak daha üstün olanlarla rahat konuşamama, bir arkadaş grubuna girememe ve karşıt cinsle arkadaş olamama şeklinde sıralanmaktadır.

Akkök (1996)'e göre, öğrencilerin ev ortamından okul ortamına girdiklerinde onlardan yeni davranış biçimleri geliştirmeleri beklenmektedir. Bu sağlandığında çocukların kendilerine güvenlerinin artacağı, kendilerini düzgün ve doğru ifade edebilen ve kişiler arası ilişkilerde başarılı bireyler olarak gelişmelerinin sağlanabileceğini açıklamıştır. İlköğretim de öğrencilere kazandırılacak beceriler aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır: Dinleme, konuşmayı başlatma, konuşmayı sürdürme, soru sorma, teşekkür etme, kendini tanıtma, başkalarını tanıtma, iltifat etme, yardım isteme, bir gruba katılma, yönerge verme, yönergelere uyma, özür dileme ve ikna etmedir. Grupla bir iş yürütme becerileri arasında başkalarının görüşlerini anlamaya çalışma; duygulara yönelik beceriler kazanma; grubunda ise kendi duygularını anlama, duygularını ifade edebilme, başkalarının duygularını anlama, karşı tarafın kızgınlığı ile başa çıkabilme, sevgiyi ve iyi duyguları ifade edebilme, korku ile başa çıkabilme ve kendini ödüllendirme iletişim yeterlikleri arasında sayılmıştır.

Baltaş ve Baltas (1997) sağlıklı insan ilişkileri ve daha iyi iletişim kurabilmek için bedenini iyi kullanılmasının yanında, duygusal olgunluğa ulaşmanın gereğine vurgu yapmışlardır. Duygusal olgunluk, bireyin kendi duygularını anlaması ve yaşam düzeyini yükseltebilecek yönde düzenlemesi, başkalarının duyguları için empati yapabilmesi biçiminde tanımlanmıştır.

Ergin ve Birol (2000, s.30) öğrenmeyi, iletişim işlemleri sonucunda bireyde meydana gelen kalıcı izli davranış değişikliği olduğunu vurgulamış ve öğrenmenin iyi bir iletişim ürünü olduğu, yeni öğrenmelerin yeni bilgi ve beceriler edinme ile olacağından iletişim gerçekleşmedikçe öğrenmenin de gerçekleşmeyeceğine vurgu yapmışlardır.

Etkili iletişim, iyi öğretmen-öğrenci ilişkisi oluşturma ve sürdürmede mesaj alma kadar mesaj göndermeyi de içerir. Öğretmenler öğrencilerini dinlerken, öğrencinin söylediklerine önyargısız yaklaşmalı, anlamaya çalışmalı dikkati sürekli tutmalıdır. Bu durum öğrencide duygularının kabul gördüğü ve duygularını ifade edebileceği güvenini geliştirir (Edwards, 1997).

Güçlü (2001, s.150) öğrencinin dersi sevmesinin ve çalışma alışkanlığı kazanmasının öğretmen öğrenci iletişimi ile pozitif ilişkisinin olduğu sonucuna varmıştır.

Öğretmenin öğrenci üzerindeki etkisini artıran önemli faktörlerden birisi de sağlıklı bir iletişim kurma becerisidir. Öğretmenin öğrencisi ile olan sağlıklı iletişimi, yüksek akademik başarı kadar, öğrencilerin istedik davranış değişiklikleri için de gereklidir (Aspy ve Roebuck,1977; Brophy ve Evertson, 1976). Ceyhan (2006) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, iletişim becerisine bağlı olarak öğrencilerin kişisel, sosyal ve genel uyum düzeylerinin daha güçlü olduğu sonucuna varmıştır.

Çetinkanat (1998) yaptığı bir araştırmada bakanlık müfettişleri ile sınıf öğretmeni adaylarının öğretmen iletişim becerileri olarak empati, saygınlık, eşitlik, etkililik ve yeterlilik boyutlarından oluştuğu şeklinde ortak görüşe sahip oldukları sonucuna varmıştır.

Yapılan açıklamalar ışığında konuya bakıldığında, insan için iletişim becerilerinin işlevselliği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda görevi insan yetiştirme olan öğretmenler için iletişim becerileri daha da önemli hale gelmektedir.

A. Amaç

Araştırmanın amacı, eğitim fakültesi öğrencilerinin iletişim becerilerinin cinsiyet, sınıf seviyesi ve bölümlere göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemektir. Bu amaç çerçevesinde aşağıda belirtilen problemlere cevap aranmıştır.

1. Eğitim Fakültesi öğrencilerinin cinsiyete göre iletişim becerileri arasında fark var mıdır?
2. Eğitim Fakültesi öğrencilerinin sınıf seviyesine göre iletişim becerileri arasında fark var mıdır?
3. Eğitim Fakültesi öğrencilerinin Anabilim Dallarına göre iletişim becerileri arasında fark var mıdır?

B. Önem

Tüm meslek gruplarında belli düzeyde iletişim becerileri gerekmektedir. Bazı mesleklerde iletişim becerileri çok daha önemlidir. Çünkü bu mesleklerin icraatları daha çok insan ilişkilerine dayanmaktadır. İletişim konusunda çok sayıda araştırma olmasına karşın, öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinde cinsiyet, sınıf seviyesi ve anabilim dallarına göre öğrencilerin iletişim becerileri sorgulanmamıştır. Bu çalışma ile gereksinim duyulan bu eksiklik giderilmiş olacaktır. Araştırmada yapılan sorgulama sonunda eğitim fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin iletişim becerilerine ilişkin bulgular ilgililere önemli mesajlar verebilecektir. Fakültelerdeki seçmeli derslerin belirlenmesinde iletişim becerileri kazandırabilecek derslerinde dikkate alınabilmesine olanak sağlayabilecektir. Ayrıca eğitim fakültesinde görev yapan öğretim elemanlarının kendilerini bu bağlamda sorgulamalarına olanak sağlayacaktır.

II. Yöntem

A. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2007-2008 Öğretim yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesinde öğrenim gören Sınıf Öğretmenliği, İlköğretim Matematik, Fen Bilgisi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem, seçkisiz örnekleme yöntemi ile belirlenen her bölümün bir ve dördüncü sınıflarından birer şube olmak üzere toplam sekiz şubeden oluşturulmuştur. Bu yolla oluşturulan örneklem 147 kız, 136 erkek olmak üzere toplam 283 kişidir.

B. Veriler ve Çözümlemesi

Araştırma verileri Eranlı ve Balcı (1998) tarafından geliştirilen İletişim Becerileri Envanteri ile elde edilmiştir. Araç likert tipi bir ölçme aracı olup 45 sorudan oluşmaktadır. Ölçek zihinsel duygusal ve davranışsal açıdan iletişim becerilerini ölçmektedir. Her alt boyutla ilgili 15'er madde bulunmaktadır. İki yarım test ile yapılan güvenilirlik çalışmasında iki yarı güvenilirlik kat sayısı $r = .68$ bulunmuştur. Aracın iç tutarlılığını belirlemek için yapılan Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .72 bulunmuştur. Alt boyutlardan herbiriyle toplam iletişim becerileri arasındaki korelasyonlar sırası ile .83, .73 ve .82' dir. Ölçeğin geçerlilik katsayısı ise .70 bulunmuştur.

Analizler SPSS 12.00 paket programı kullanılarak yapılmıştır. İstatistiksel analizlerde tek yönlü varyans analizi ve bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır.

III. Bulgular

A. Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre İletişim Becerilerine İlişkin Bulgular

Eğitim fakültesi öğrencilerinin cinsiyetlerine göre iletişim becerine ilişkin bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre İletişim Becerileri Puanlarına Yönelik Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değeri

Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	t	p
Kız	147	153,0000	8,839	-0,0581	0,562
Erkek	136	153,7059	11,507		

sd: 281 $p > 0.05$

Tablo 1 incelendiğinde cinsiyete göre eğitim fakültesi öğrencilerinin iletişim becerileri arasında anlamlı fark elde edilememiştir ($p > 0.05$). Başka bir

ifade ile eğitim fakültesinde öğrenim gören kızlar ile erkek öğrencilerin iletişim becerileri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

B. Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Sınıf Seviyesine Göre İletişim Becerilerine İlişkin Bulgular

Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin sınıf seviyesine göre iletişim becerine ilişkin bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Sınıf Seviyelerine Göre İletişim Becerileri Puanlarına Yönelik Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değeri

Sınıf Düzeyi	n	\bar{X}	ss	t	p
Birinci Sınıf	121	153,6281	9,109	0,308	0,758
Dördüncü Sınıf	160	153,2500	10,933		

sd: 281 $p > 0.05$

Tablo 2’de sınıf seviyelerine göre Eğitim Fakültesi öğrencilerinin iletişim becerileri arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p > 0.05$).

C. Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Anabilim Dallarına Göre İletişim Becerilerine İlişkin Bulgular

Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Ana Bilim Dallarına Göre İletişim Becerine İlişkin bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo3: Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Ana Bilim Dallarına Göre İletişim Becerine İlişkin Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Anabilim Dalı	n	\bar{X}	ss
Sınıf Öğretmenliği ABD	94	153,542	9,87
İlköğretim Matematik ABD	70	149,857	9,31
Fen Bilgisi ABD	64	154,046	7,21
Psikolojik Danışma ve Rehberlik ABD	55	156,600	13,26
Toplam	283	153,339	10,19

Anabilim Dallarına göre iletişim becerileri puanları arasındaki farklar varyans analizi ile belirlenerek bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Ana Bilim Dallarına Göre İletişim Becerilerine İlişkin Puanları Arasındaki Farka Yönelik Varyans Analizi

Varyans Analizi	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	1469,474	3	489,825	4,907	0,002
Gruplar İçi	27849,961	279	99,821		
Toplam	29319,435	282			

$p < 0.01$

Tablo 4'ten anlaşıldığı gibi yapılan istatistiksel çözümleme sonucunda Anabilim Dalları arasında iletişim becerileri açısından anlamlı fark görülmüştür ($p < 0.01$). Belirlenen anlamlı farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için LSD testi uygulanmıştır. Sonuçta:

1. Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı ile İlköğretim Matematik Anabilim Dalı öğrencilerinin iletişim becerileri puanları arasındaki fark, sınıf öğretmenliği lehine anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

2. Fen Bilgisi ABD ile İlköğretim Matematik Anabilim Dalı öğrencilerinin iletişim becerileri puanları arasındaki fark, Fen Bilgisi ABD lehine anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

3. Psikolojik Danışma ve Rehberlik ABD Matematik Anabilim Dalı öğrencilerinin iletişim becerileri puanları arasındaki fark, Psikolojik Danışma Ve Rehberlik ABD lehine anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

IV. Yorum

Araştırmada, cinsiyete göre eğitim fakültesi öğrencilerinin iletişim becerileri arasında anlamlı fark görülmemiştir ($p > 0.05$). Bu durum kız veya erkek olmanın iletişim becerisi ile ilişkisinin olmadığını dolayısıyla iletişimin başka değişkenlerle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Cinsiyete göre Eğitim Fakültesi öğrencileri arasında anlamlı farkın olmaması normal durum olarak görülebilir. Çünkü, iletişim becerisi bayan-erkek ayrımı yapılmaksızın bütün öğretmenler için geçerlidir.

Sınıf seviyelerine göre eğitim fakültesi öğrencilerinin iletişim becerileri arasında anlamlı fark elde edilememiştir. Başka bir ifade ile eğitim fakültesinde öğrenim gören birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin iletişim becerileri arasında anlamlı fark görülmemiştir. Dört yıllık lisans eğitimi sonrasında iletişim becerilerinde dördüncü sınıf lehine anlamlı fark beklenirdi. Ancak bu durum gerçekleşmemiştir. Bu bulgu eğitim fakültesi müfredatının iletişim becerileri açısından yeniden sorgulanması gerektiğini düşündürmektedir. Baltaş ve Baltaş (1997) sağlıklı insan ilişkileri ve daha iyi iletişim kurabilmek için bedenin iyi kullanılmasının yanında, duygusal olgunluğa ulaşmanın gereğine vurgu yapmışlardır. Yeşilyaprak (1986)'ın yaptığı araştırmada lise ve üniversite

öğrencilerinin iletişim yeterlikleriyle ilgili sorunlarının olduğu görülmektedir. Çulha ve Dereli (1987)' ye göre iletişim sorunları olarak; duygu ve düşüncelerini açıkça söyleyememek, rahat konuşamamak, yaş ve sosyal statü olarak daha büyüklerle rahat konuşamama, bir arkadaş grubuna girememe ve karşıt cinsle arkadaş olamama şeklinde olduğu görülmüştür. Açıklanan araştırma sonuçları da dikkate alındığında dört yılda geliştirilemeyen iletişim sorunları ile öğretmen adayları mesleğe başlayacaklardır. Bu da iletişim sorunlarının okullara taşınması ve dolayısı ile eğitimin olumsuz etkilenmesi anlamına gelmektedir.

Davranış edinme yollarından biri de taklittir. Modeller taklit edildiğine göre eğitim fakültesi öğretim elemanlarının iletişim becerileri ve bunu eğitim ortamına taşımalarında yetersizliklerin olabileceği düşünülebilir.

Eğitim fakültesi öğrencilerinin öğrenim gördükleri anabilim dallarına ilişkin iletişim becerileri arasındaki anlamlı fark: Sınıf Öğretmenliği, Fen Bilgisi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı ile İlköğretim Matematik Anabilim Dalı öğrencileri arasında olup; sınıf öğretmenliği, Fen Bilgisi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik ABD lehinedir. Bu bulgu İlköğretim Matematik Anabilim Dalında iletişim becerilerine ilişkin sorunların daha yoğun yaşandığını düşündürmektedir.

Ceyhan (2006) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, iletişim becerisine bağlı olarak öğrencilerin kişisel, sosyal ve genel uyum düzeylerinin daha güçlü olduğu sonucuna varmıştır. Ergin ve Birol (2000) öğrenmenin iyi bir iletişim ürünü olduğu, yeni öğrenmelerin yeni bilgi ve beceriler edinme ile olacağından iletişim gerçekleşmedikçe öğrenmenin de gerçekleşmeyeceğine vurgu yapmışlardır. Konuya araştırmalar bağlamında bakıldığında; İlköğretim Matematik Anabilim Dalı öğrencilerinin kişisel, sosyal ve genel uyum düzeylerinde diğer anabilim dallarına göre önemli sorunların olabileceği gibi, İlköğretim Matematik Anabilim Dalında diğer anabilim dallarına göre daha çok öğrenme sorunları yaşanabilecektir.

A. Öneriler

1.Eğitim Fakültesinde ki müfredat programları yeniden gözden geçirilerek iletişim becerileri kazandırmaya yönelik ders kredi eksiklikleri giderilmelidir.

2.Seçmeli dersler belirlenirken iletişim becerileri kazandıracak derslere yer verilmelidir.

3.İdarece iletişim becerileri konusunda konferanslar düzenlenmeli ve tüm öğretim elemanlarının katılımı sağlanmalıdır.

4.Asistan ve öğretim elemanı alımlarında iletişim becerileri de kriter olarak görülmelidir.

Abstract: This search was carried out in terms of different variables education faculty's students' communication skills, sexes, level of class and departments This study was done for the students of related departments of primary school teachers, primary school mathematic teachers, science education teachers and physiological advice and guidance teacher consisting of 283 students between the years of 2007-2008. t test and one way ANOVA were used for the statical analyses. There was no significant difference among students in accordance with their communication skills according to their sexes and class level, but a significant difference was found out for the university students' communication skills among departments. This difference is present among Teaching of Primary School, the Department of Teaching of Mathematic Primary School, Teaching of Science Education and the Department of Teaching of Physiological Advice and Guidance, and it is in favour of Teaching of Primary School, Teaching of Science Education and the Department of Teaching of Physiological Advice and Guidance

Key Words: Educational faculty students, communication skills.

Kaynakça

- Akkök ,F. (1996) İlköğretimde Sosyal Becerilerin Geliştirilmesi (Anne-Baba El Kitabı), Ankara:M.E.B.Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, s.2-3.
- Aspy, D.& Roebuck, R.(1977) Kids don't learn from people they don't like. Amherst, MA:Human Resource Resources Development Pres.
- Baltaş, Z., Baltaş, A. (1997) İletişim Becerinizin Anahtarı Sessiz Diliniz, Beden Dili, On Beşinci Baskı,İstanbul Remzi Kitapevi, , s.158-160.
- Bolat, S. (1996) “Eğitim Öğretimde İletişim: Hacettepe Eğitim Fakültesi Uygulaması” *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 75-78.
- Brophy,J. & Evenston, C. (1976) Learning From teaching A developmental perspective. Boston:Allyn,Bacon.
- Ceyhan, A.A. (2006) An Investigation of Adjustment Levels of Turkish University Students With Respect to Perceived Communication Skill Levels. *Social Behaviour and Personality*, 34 (4),367-379.
- Çetinkanat, C. (1998) Öğretmen Adayları ve Müfettişlerin Bakış Açısından Öğretmen İletişim Becerileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Sayı, 14, Dönem,Bahar, 209-221.
- Çulha, M., Atlas Dereli, A. (1987). “Atılgnlık Eğitimi Programı” *Psikoloji Dergisi*, Sayı 21, (Cilt: 6), s.124.
- Dökmen, Ü. (1989). Okuma becerisi, ilgisi ve alışkanlığı üzerine psiko-sosyal bir araştırma. Yayınlanmamış Araştırma. Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi
- Edwards, C. (1997) Classroom Discipline and Management.Printice Hall, Inc New Jersey.
- Ergin, A., Birol, C. (2000) Eğitimde İletişim. Ankara, Anı Yayıncılık
- Ersanlı, K., Balcı, S. (İletişim Becerileri Envanterinin Geliştirilmesi. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, 10 (2), 7-12.

- Güçlü, N. (2001) İletişim. Ankara., Nobel Yay. Sayı: 20, s.82.
- Kılıç, M. (1987) “Değişik Psikolojik Arazilara Sahip Olan ve Olmayan Öğrencilerin Sorunları”, (H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi,), s.23.
- Voltan, A,N. (1981) “Grupla Atılganlık Eğitimi ve Doğurguları”, Grupla Psikoterapi Sempozyumu, Sayı: 6, s.5.
- Yeşilyaprak, B. (1986) “Üniversite Gençliğinin Psikolojik Sorunları”, *Psikoloji Dergisi*,